

Davčna morala podjetnikov v severovzhodni Sloveniji

LIDIJA HAUPTMAN in MAJA MATAJIČ
Univerza v Mariboru, Slovenija

Davčna morala (etika) zajema moralna in etična načela ter vrednote posameznika, ki vplivajo na odločitev o plačevanju davkov. V prvem delu prispevka predstavljamo družbenodemografske in družbenoekonomske dejavnike, ki v skladu z raziskavami vplivajo na odnos posameznika do davčne morale. V drugem delu razkrivamo in analiziramo rezultate empirične analize, ki je bila izvedena v letu 2011 na območju severovzhodne Slovenije, kjer smo merili odnos podjetnikov do davčne morale. Analiza rezultatov razkriva, da je mnenje podjetnikov o davčni upravi in njenih uslužbencih ter zakonodaji relativno slabo, proučitev vpliva družbenih vrednot in norm na davčno moralo pa pokaže, da so družbene norme in vrednote v severovzhodni Sloveniji dobro razvite.

Ključne besede: davčna morala, podjetnik posameznik, davki

Uvod

Davčno moralo lahko merimo s stopnjo pripravljenosti podjetnika (davčnega zavezanca) za plačilo davka. Če jo izenačimo z davčno etiko, jo je mogoče razumeti kot normo vedenja davkoplačevalcev v razmerju do države, z njo pa lahko opisujemo moralna načela in vrednote posameznika, ki vplivajo na odločitev o plačilu davka. Davčna morala ima vpliv na številne dejavnike, kot so stopnja sive ekonomije, plačilna disciplina davkoplačevalcev in višina prihodkov države.

Lago-Peñas in Lago-Peñas (2008, 9) literaturo o dejavnikih, ki vplivajo oziroma oblikujejo davčno moralo, razvrstita v dve skupini. V prvo skupino spadajo študije, ki proučujejo zgolj države ter raziskujejo regijske razlike in spremembe v času (Torgler 2005; Prieto, Sanzo in Suarez-Pandiello 2006). V drugo skupino spadajo čezmejne raziskave (Torgler in Schneider 2006; Alm in Torgler 2006; Cummings idr. 2007). Večina študij temelji na pregledu mednarodnih podatkov iz mednarodne splošne družboslovne ankete (International Social Survey Programme, *ISSP*), svetovnih raziskav vrednot (World Values Survey, *wvs*), evropskih raziskav vrednot (European Values Survey, *EVS*) in afrobarometra ter uporabljajo metode merjenja, kot

PREGLEDNICA 1 Raziskave o dejavnikih davčne morale

Vir	Vzorec in metoda merjenja	Dejavniki
Torgler (2005)	Švica. Podatki iz ISSP. Leto 1998. Ponderirano urejeno ocenjevanje s probit modelom (angl. Weighted ordered probit estimation).	Spol, starost, zakonski stan, izobrazba, zaposljivost, osebni dohodek, obisk cerkve, neposredna demokracija, zaupanje v sodišča in pravni sistem, davčna stopnja, končna stopnja in verjetnost revizije, kulturne spremenljivke; (slamnata spremenljivka jezik; angl. language dummy variables).
Martinez-Vazquez in Torgler (2005)	Španija. Podatki iz wvs in evs. Leta 1981, 1990, 1995 in 1999–2000. Ponderirano urejeno ocenjevanje s probit modelom.	Spol, starost, zakonski stan, zaposljivost, osebni dohodek, religioznost, zaupanje v parlament, nacionalni ponos; (slamnata spremenljivka čas; angl. time dummy variables).
Prieto, Sanzo in Suarez-Pandiello (2006)	Španija. Podatki iz ISSP. Leto 1998.	Spol, starost, zakonski stan, izobrazba, samozaposljivost, družbeni status, velikost občine rezidenta, izvoljena politična stranka.
Torgler in Schneider (2006)	Španija, Švica in Belgija. Podatki iz wvs (1995–1997) in evs (1999–2000). Ponderirano urejeno ocenjevanje s probit modelom.	Spol, starost, zakonski stan, izobrazba, zaposljivost, družbeni status, osebni dohodek, obisk cerkve, nacionalni ponos, zaupanje v politične institucije in vlado, odnos do demokracije, zaupanje v sodišča in pravni sistem, davčna stopnja, končna stopnja in verjetnost revizije (za Švico), kulturne spremenljivke; (slamnata spremenljivka regija in jezik; angl. region and language dummy variables).

Nadaljevanje na naslednji strani

so regresijski model ali multivariantna analiza. Preglednica 1 povzema vire, vzorec, metode merjenja in dejavnike v omenjenih raziskavah. V prispevku, katerega namen je predstaviti rezultate raziskave, ki smo jo opravili na vzorcu podjetnikov posameznikov iz severovzhodne Slovenije in s katero smo ugotavljali pomen nekaterih dejavnikov za davčno moralo, izhajamo iz opredelitve dejavnikov, kot jih zasledimo v preglednici 1.

Struktura prispevka je naslednja. Uvodnemu delu sledi drugo poglavje, v katerem najprej podamo pregled posameznih družbenodemografskih in družbenoekonomskih dejavnikov. V tretjem poglavju

PREGLEDNICA 1 *Nadaljevanje s prejšnje strani*

Vir	Vzorec in metoda merjenja	Dejavniki
Torgler (2006)	32 držav: Zahodna Nemčija, Vzhodna Nemčija, Španija, ZDA, Avstralija, Norveška, Argentina, Finska, Južna Koreja, Poljska, Švica, Brazilija, Čile, Belorusija, Indija, Slovenija, Bolgarija, Litva, Latvija, Estonija, Ukrajina, Rusija, Peru, Venezuela, Urugvaj, Moldavija Azerbajdžan, Dominikanska republika, Srbija, Črna gora, Makedonija, Bosna in Hercegovina. Podatki iz wvs. Leta 1995–1997. Ponderirano urejeno ocenjevanje s probit modelom.	Spol, starost, zakonski stan, izobrazba, zaposljivost, družbeni status, finančni položaj, nenaklonjenost tveganju, religioznost (obisk cerkve, aktivnost v cerkvenih skupinah, religiozno vodenje, zaupanje cerkvi), korupcija, zanesljivost.
Alm in Torgler (2006)	ZDA in Španija. Podatki iz wvs. Leta 1999–2000. Ponderirano urejeno ocenjevanje s probit modelom.	Spol, starost, zakonski stan, izobrazba, zaposljivost, obisk cerkve, zaupanje v parlament; (slamnata spremenljivka država; angl. country dummy variables).
Alm in Torgler (2006)	16 držav: Belgija, Portugalska, Finska, Norveška, Nizozemska, Francija, Irska, Združeno kraljestvo, Nemčija, Italija, Španija, Švedska, Danska, Avstrija, Švica, ZDA. Podatki iz wvs. Leta 1990–1993. Ponderirano urejeno ocenjevanje s probit modelom.	Spol, starost, zakonski stan, zaposljivost, obisk cerkve; (slamnata spremenljivka država; angl. country dummy variables).
Cummings in soavtorji (2007)	Bocvana (1999) in Južna Afrika (2000). Podatki iz afrobarometra. Urejeno ocenjevanje s probit modelom (angl. ordered probit estimation).	Spol, starost, izobrazba, zaposljivost; (slamnata spremenljivka država; angl. country dummy variables).

Povzeto po Lago-Peñas in Lago-Peñas (2008, 10–11).

razkrivamo rezultate empirične raziskave, izvedene v letu 2011 na območju severovzhodne Slovenije, kjer proučujemo odnos podjetnikov posameznikov do davčne morale na temelju izbranih dejavnikov, predstavljenih v teoretičnem delu. V četrtem poglavju podajamo zaključne ugotovitve.

Dejavniki, ki vplivajo oziroma oblikujejo davčno moralo

Dejavnike, ki vplivajo oziroma oblikujejo davčno moralo, lahko razvrstimo v dve skupini: na družbenodemografske in družbenoekonomske.

DRUŽBENODEMOGRAFSKI DEJAVNIKI

Starost, spol, izobrazba, zakonski stan in religija pomembno vplivajo na posameznikov značaj, mišljenje in s tem tudi na moralno prepričanje ter vedenje davkoplačevalcev (Torgler 2003, 52).

Pri proučevanju vpliva *starosti* na stopnjo davčne morale so raziskave razkrile (Doerrenberg in Peichl 2010, 3; Torgler 2003), da je stopnja davčne morale davčnih zavezancev pozitivno povezana s starostjo, kar je pripisati večjemu zavedanju glede možnih sankcij v primeru davčnega utajejanja.

Tittle), ki je proučeval vpliv *spola* na davčno moralo, pri čemer je izhajal iz temeljev socialne psihologije in zgodovinsko tradicionalne vloge ženske, ugotavlja, da imajo ženske višjo davčno moralo, saj so glede na svojo zgodovinsko tradicionalno vlogo bolj usklajene oziroma vodljive, popustljive in manj zaupajo vase kakor moški (Doerrenberg in Peichl 2010, 3. Torgler (2003, 437) nasprotno meni, da bi takšna razlaga o vplivu spola na davčno moralo v današnjem času pomenila, da bi imele ženske, ki so bolj neodvisne, nižjo davčno moralo in bi bile manj usklajene. Zato je po njegovem mnenju težko jasno predvideti vpliv spola na davčno moralo in je primernejše opazovati vpliv posameznih značilnosti spola na davčno moralo, kot so popustljivost, priložnost in odločanje. Tako nekatere novejšje raziskave (Andreoni in Vesterlund 2001; Eckel in Grossman 2001) poudarjajo, da sta se vloga in mišljenje današnjih žensk spremenili, zaradi česar se stopnja davčne morale žensk, v povezavi z njihovo vse večjo neodvisnostjo, zmanjšuje, hkrati pa ženske niso pripravljene tvegati v enaki meri kot moški.

Izobrazba davčnih zavezancev je lahko kazalec, v kolikšni meri so zavezanci poučeni o davkih, davčnem sistemu in davčnih zakonih. Lewis ugotavlja, da naj bi bolj izobraženi davčni zavezanci imeli jasnejšo sliko o davčni zakonodaji in bili zato bolje seznanjeni s koristmi in storitvami, ki jih država zagotavlja državljanom s prihodki iz državne blagajne (Torgler 2003, 51–65). Po drugi strani pa so dobro izobraženi davkoplačevalci seznanjeni tudi z netransparentnostjo oziroma z nepotrebnim zapravljanjem davkoplačevalskega denarja s strani državnih organov (Torgler 2003), zaradi česar se davčni zavezanci počutijo ogoljufane, to pa lahko posledično vodi v znižanje davčne morale. Zato Torgler (2003) ugotavlja, da lahko omenjeni dejavnik tako negativno kot pozitivno vpliva na stopnjo davčne morale.

Davčna morala davčnega zavezanca je lahko odvisna tudi od *zakonskega stanu*. Tittle (1980) izpostavlja, da zakonski stan lahko vpliva na zakonito oziroma nezakonito ravnanje, kar je odvisno od

samega davčnega sistema in njegove omejenosti ali prisile s strani družbenega okolja. Prav tako lahko davčni sistem različno obravnava poročene in neporočene. Torgler (2003, 51–65) v svoji raziskavi na primeru Švice in Združenih držav Amerike ugotavlja, da imajo poročeni davčni zavezanci višjo davčno moralo kot samski.

V primeru *religije* oziroma verskega prepričanja posameznika, kot dejavnika davčne morale, pri čemer stopnjo verskega prepričanja merimo s pogostostjo udeležbe na verskih obredih, raziskave (Kanniainen in Pääkkönen 2009) kažejo, da imajo posamezniki, ki se pogosteje udeležujejo verskih obredov, višjo davčno moralo, kot tisti, ki se verskih obredov udeležujejo redkeje ali pa sploh ne. Alm, Sanchez in DeJuan (1995) poudarjajo, da tudi *družbene norme in vrednote* pomembno sooblikujejo raven davčne voljnosti. Tako velja, da je obveznost plačila davkov v večini držav sprejeta kot družbena norma, zato naj bi davčni zavezanec, ki ne plača vseh davkov, občutil krivdo in sram, to pa sta mehanizma, ki preprečujeta goljufanje. Občutek sramu in s tem spodkopavanje posameznikove etične identitete je lahko pomembnejše kot pa zakonska regulacija davkoplačevalskega vedenja (Filipović 2008, 17).

DRUŽBENOEKONOMSKI DEJAVNIKI

Vpliv okolja na davčno moralo posameznika se kaže v zaupanju družbe v pravno državo in delovanje njenih institucij. Okolje oblikuje davčno moralo tudi z uveljavljenim davčnim sistemom in kompleksnostjo tega (Baloh 2010, 7).

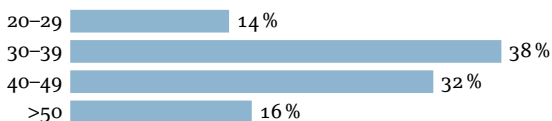
Doerrenberg in Peichl (2010, 8), ki sta proučila vpliv *dohodka* davčnih zavezancev na davčno moralo, sta ugotovila, da davčno utajevanje prinaša višje koristi pri visokih prihodkih davčnih zavezancev predvsem v državah s progresivnim davčnim sistemom. Vendar pa za ljudi, ki imajo visoke dohodke, pomeni davčno utajevanje veliko družbeno tveganje in jih v večji meri prizadenejo morebitne sankcije v obliki izgube dobro plačanega delovnega mesta. Jackson in Milliron (1986) ugotavljata, da je v sistemu, kjer je uveljavljena progresivna davčna stopnja, vpliv dohodka na davčno moralo večji kot v državah z enotno davčno stopnjo, pri čemer pri progresivnem obdavčenju višji dohodek negativno vpliva na davčno moralo. Podobno ugotavljata tudi Novack (2008) in Torgler (2003, 56), ki sta merila davčno moralo glede na velikost dohodka. Feld in Frey ugotavljata, da visoko *zaupanje v pravni sistem in nacionalni ponos* veča davčno disciplino in posledično davčno moralo (Baloh 2010, 8). Tako je davčna disciplina večja, če državljani lahko sodelujejo pri oblikovanju zakonov in davčnega sistema, ko so prepričani, da državni organi delujejo do-

bro in transparentno. Samo zadovoljstvo in zaupanje državljanov v državne institucije pa oblikuje tudi nacionalni ponos (Veršnik 2004, 102). Dejavnik, ki močno vpliva na davčno moralo neke družbe, je tudi *davčni sistem* in njegovo delovanje. V raziskavah, ki so jih v letih 1982 in 1983 izvedli Lewis, Groenland in Van Veldhoven, se je izkazalo, da davčni sistem in kulturno pogojene razlike pomembno vplivajo na odnos davčnih zavezancev do plačevanja davkov (Veršnik 2004, 146). Za ugodno davčno moralo je pomembno, da davčni subjekti sprejmejo in soglašajo z davčnim sistemom. Izoblikovanje davčnega sistema, ki bo izpolnjeval postavljene ekonomske, družbene in druge cilje, je za državo ključnega pomena. Nejasna in zapletena zakonodaja lahko povzroči nenamerno podajanje napačnih davčnih informacij, saj davkoplačevalci ne znajo pravilno izpolniti davčnih obrazcev ali preprosto ne razumejo strokovnega izrazoslovja zakonov. Pogoste nepravilnosti in težave pa v ljudeh vzbudijo odpor in nižjo davčno moralo. Zapleteno in nerazumljivo zakonodajo lahko davčni zavezanci tudi izkoristijo kot izgovor za utajevanje. Zato teoretiki trdijo, da mora biti davčni sistem preprost in razumljiv uporabnikom, kar pa je v praksi zaradi nenehnih sprememb in posledično obsežne birokracije težko implementirati (Torgler 2003, 70). Heinemann (2010) je analiziral *makroekonomske dejavnike* in proučeval, ali gospodarska kriza, ki jo je meril na podlagi brezposelnosti, vpliva na stopnjo davčne morale. Rezultati njegove raziskave kažejo, da gospodarska kriza pomembno vpliva ter da negativno vpliva na davčno moralo, saj je v času trajanja krize slednja nižja kot po navadi. Slemrod je kot kontrolni makroekonomski kazalec v regresijo vključil delež javnofinančnih izdatkov v BDP in ugotovil, da davčna morala pada, če relativni javnofinančni izdatki naraščajo; Torgler in Martinez-Vazques sta v svoji raziskavi analizirala davčno moralo v Španiji in ugotovila, da sta stopnja brezposelnosti in inflacija na regionalni ravni negativno soodvisni z davčno moralo (Doerrenberg in Peichl 2010, 5). Heinemann in Kocher (2010) pa ugotavljata, da je davčna usklajenost višja v progresivnih davčnih sistemih kot v linearnih.

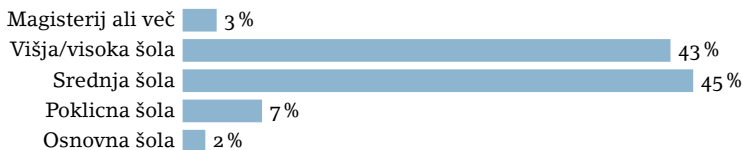
Empirična raziskava

PODATKI IN METODOLOGIJA

Raziskava, s katero smo merili in proučevali odnos podjetnikov do davčne morale, je potekala v obdobju od julija do avgusta 2011. Vanjo je bilo vključenih 735 samostojnih podjetnikov iz severovzhodne Slovenije. Anketiranje je bilo usmerjeno na izbrane računovodske

SLIKA 1 Struktura anketiranih samostojnih podjetnikov po starosti

SLIKA 2 Struktura anketiranih podjetnikov posameznikov glede na izobrazbo

servise, ki so svoje stranke (podjetnike posameznike) pozvali k sodelovanju ter jim v elektronski in tiskani obliki poslali strukturirani anketni vprašalnik. S tem smo sledili izbiri najlažje dosegljivih enot, pri čemer pa so vsi podjetniki imeli enake možnosti vključitve v vzorec, ki je bil omejen na severovzhodno Slovenijo. Vprašalnik smo v skrajšani obliki povzeli po raziskavi avtorice Filipović iz leta 2008 in ga delno prilagodili (spremenili odprti in zaprti tip vprašanj). Uporabili smo Likertovo lestvico. V prvem delu vprašalnika smo proučevali družbenodemografske dejavnike (spol, starost, izobrazba) in njihov vpliv na davčno moralo podjetnikov, v drugem delu vprašalnika pa vpliv družbenoekonomskih dejavnikov (institucionalni dejavniki, poštenost davčnega sistema, družbene norme) na davčno moralo podjetnikov. Podatki so bili obdelani v programu SPSS.

REZULTATI

Na anketni vprašalnik je odgovorilo 263 podjetnikov (36-odstotna odzivnost) od tega 61 % oseb moškega spola in 39 % oseb ženskega spola. Največji delež vprašanih je zajel starostno skupino med 30 in 39 let (38 %) ter med 40 in 49 let (32 %). Starostni skupini nad 50 let (16 %) ter med 20 in 29 let (14 %) sta bili zastopani v manjšem obsegu.

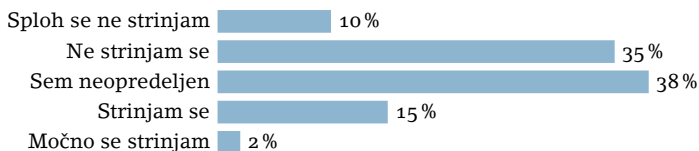
Največji delež vprašanih podjetnikov je imel srednješolsko izobrazbo (45 %), sledijo jim podjetniki z višjo ali visoko šolo (43 %), končano poklicno šolo je imelo 7 %, osnovno šolo 2 % in magistrski ali doktorski naziv le 3 % vseh vprašanih.

Institucionalni dejavnik

Po Freyu in Feldu (2002) lahko na davčno moralo vpliva odnos med davčno upravo in davčnim zavezancem (podjetnikom). Ta odnos mora temeljiti na poštenosti, spoštljivosti, jasnih postopkih in tran-

SLIKA 3 Odzivi na trditev »davčna zakonodaja je zapletena«

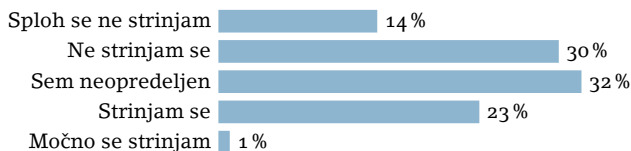
SLIKA 4 Odzivi na izjavo za »uslužbenci davčne uprave so visoko profesionalni«

sparentnosti, to pa vodi k večjemu spoštovanju davčnega sistema in boljšemu obojestranskemu sodelovanju. Tako davčni uradniki lahko vplivajo na stopnjo davčne morale, in če za davčnega zavezanca (podjetnika) že v osnovi predpostavljajo, da utajuje, ter ga posledično obravnavajo kot potencialnega utajevalca, ima takšen odnos vpliv na stopnjo davčne morale. Za preverjanje institucionalnega dejavnika smo uporabili naslednji dve trditvi:

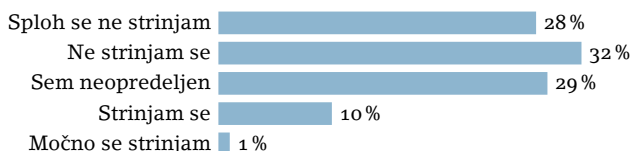
1. Davčna zakonodaja je zapletena.
2. Uslužbenci davčne uprave so:
 - visoko profesionalni (izjava 2a),
 - vedno pripravljeni pomagati (izjava 2b),
 - podajajo razumljive informacije (izjava 2c).

S *prvo trditvijo* se je v celoti strinjalo 24 % (61 % moških in 39 % žensk) in delno 46 % podjetnikov. 38 % vprašanih, ki se s trditvijo v celoti strinja, spada v starostno skupino med 30 in 39 let, 45 % jih ima srednješolsko izobrazbo. 22 % se jih ni opredelilo. Anketirani so pretežno menili, da je davčna zakonodaja prezahtevna oziroma zapletena, pri čemer je treba poudariti, da je verjetnost, da bodo podjetniki v primeru kompleksne davčne zakonodaje prej utajili, večja.

Z *izjavo 2a* se v celoti strinjata zgolj 2 % vseh vprašanih (od tega 67 % žensk in 33 % moških), kar 45 % pa se z izjavo v celoti ali deloma ne strinja, pri tem je delež moških, ki so tako razmišljali, večji kot delež žensk. 38 % vprašanih se pri izjavi o profesionalnosti uslužbencev davčne uprave ni opredelilo, med njimi je 74 % takšnih, ki so v starostni skupini med 30 in 49 let, od tega 58 % moških in 42 % žensk. Delež vprašanih, ki menijo, da so davčni uslužbenci neprofesionalni, je večji, kar na davčno moralo nima dobrega vpliva.

SLIKA 5 Odzivi na izjavo »uslužbenci davčne uprave podajajo razumljive informacije«

SLIKA 6 Odzivi na trditve »davčna uprava na enak način tolmači predpise pri vseh zavezancih v vseh situacijah«

Z izjavo 2b (Uslužbenci davčne uprave so vedno pripravljeni pomagati.) se strinja 23 % anketiranih (33 % moških in 67 % žensk), nasprotnega mnenja je 46 % anketiranih.

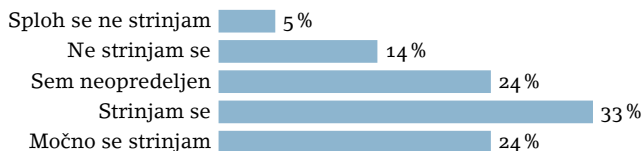
Pri izjavi 2c (uslužbenci davčne uprave podajajo razumljive informacije) se 32 % vprašanih ni opredelilo. 44 % je tistih, ki se z izjavo ne strinjajo. Med tistimi, ki se strinjajo (24 %), prevladuje delež žensk (54 %).

Davčni sistem

Na stopnjo davčne morale pozitivno vpliva tudi davčna nepristranost oziroma poštenost davčnega sistema. Za preverjanje dejavnika poštenost davčnega sistema smo uporabili naslednje trditve:

3. Davčna uprava na enak način tolmači predpise pri vseh zavezancih v vseh situacijah.
4. Davčna uprava ne bi nikoli zaračunala več davka kot lahko.
5. Davčna uprava je zmeraj pripravljena ukrepati v korist zavezanca.
6. Postopki in obravnavanje vseh zavezancev s strani davčne uprave so pošteni in razumni.
7. Davčna uprava spoštuje pravice zavezancev.

60 % anketirancev se ne strinja s tretjo trditvijo, da davčna uprava na enak način tolmači predpise pri vseh zavezancih v vseh situacijah. Le 11 % je takih, ki menijo, da davčna uprava na enak način tolmači davčne predpise pri vseh zavezancih v vseh situacijah. Povprečje pri tej trditvi v letu 2011 znaša 2,25. Ker podjetniki v splošnem

SLIKA 7 Odzivi na trditev »goljufanje pri davkih je sramotno«

menijo, da že sama davčna uprava ne deluje v skladu s predpisi, posledično obstaja večja možnost, da tudi sami ne bodo ravnali v skladu z davčnimi zakoni.

Kar 63 % vprašanih, od tega 69 % moških in 31 % žensk, se ne strinja s *četrto trditvijo*, da davčna uprava ne bi nikoli zaračunala več davka kot lahko. Zgolj 16 % anketiranih meni nasprotno in se s trditvijo strinja.

Da je davčna uprava zmeraj pripravljena ukrepati v korist zavezanca (*peta trditev*), meni le 7 % vprašanih, takšnega mnenja je več žensk kot moških. Delež tistih, ki se s tem ne strinjajo, je 70-odstoten, pri čemer tako misli več moških kot žensk.

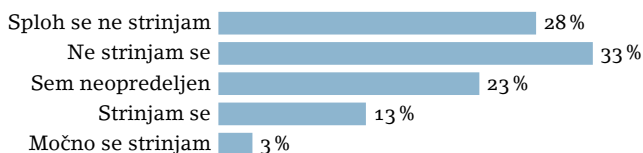
Postopki in obravnavanje vseh zavezancev s strani davčne uprave so pošteni in razumni (*šesta trditev*). 54 % vprašanih se ne strinja, 34 % jih je ostalo neopredeljenih. Manj kot 12 % anketirancev se strinja, da so postopki in obravnavanje vseh zavezancev s strani davčne uprave pošteni in razumni.

Pri *sedmi trditvi* so se podjetniki opredelili glede spoštovanja pravic zavezancev s strani davčnega organa. 48 % vprašanih meni, da davčna uprava ne spoštuje pravic davčnih zavezancev, medtem ko 23 % anektiranih meni, da jih.

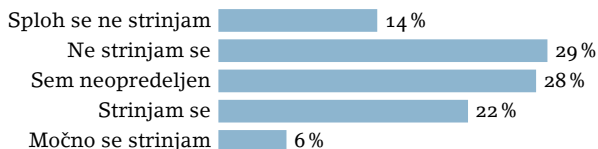
Družbene norme

Vpliv družbenih norm na davčno moralo se lahko kaže tudi v odnosu davčnih zavezancev (podjetnikov) do davčnega utajevanja. Če podjetniki sprejmejo utajevanje kot nekaj normalnega in v svojem okolju zaznavajo posameznike, ki utajujejo, potem notranja motivacija za kršenje pravil narašča (Filipović 2008). Za preverjanje vpliva družbenih norm na davčno moralo smo uporabili naslednje trditve:

8. Goljufanje pri davkih je sramotno.
9. Goljufam pri davkih, če se ponudi priložnost.
10. Kupujem stvari ali storitve brez računa, da se izognem plačilu davka.
11. Zahtevam od države ugodnosti, ki mi ne pripadajo.

SLIKA 8 Odzivi na trditev »goljufam pri davkih, če se ponudi priložnost«

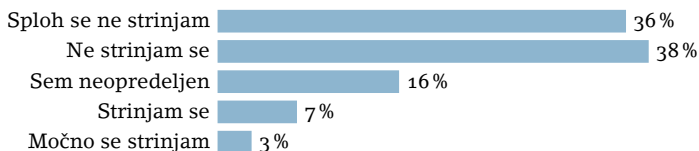
SLIKA 9 Odzivi na trditev »kupujem stvari ali storitve brez računa, da se izognem plačilu davka«

Da je goljufanje pri davkih sramotno (*osma trditev*), meni 57 % vprašanih, ki se s trditvijo strinja, in sicer 40 % žensk in 60 % moških. 5 % je tistih, ki se v celoti ne strinja, da je goljufanje pri davkih sramotno, delež moških (86 %) je precej večji kot delež žensk (14 %). 14 % je takih, ki se delno ne strinjajo s trditvijo (56 % moških in 44 % žensk). Trditev v veliki meri odraža stanje davčne morale podjetnikov. Če vprašani menijo, da je goljufanje pri davkih nekaj povsem običajnega in nespornega, pomeni, da je davčna morala pri teh zelo slaba in nizka. Ker je bilo v tem primeru več tistih, ki so menili, da je goljufanje sramotno, lahko trdimo, da ima večina vprašanih dobro davčno moralo z vidika odnosa do goljufanja pri davkih.

Dobrih 61 % vseh podjetnikov se z *deveto trditvijo* ne strinja (60 % moških in 40 % žensk), zato lahko zaključimo, da več kot polovica vprašanih pri plačevanju davkov ne goljufa. 23 % podjetnikov je neopredeljenih (70 % moških in 30 % žensk). Slabih 16 % je tistih, ki se s trditvijo strinja in za katere obstaja večja verjetnost, da goljufajo pri davkih, če se ponudi priložnost. Povprečje pri tej trditvi znaša 2,3, pri čemer velja, da nižje kot je povprečje pri tej trditvi, manj vprašanih goljufa pri davkih, če se ponudi priložnost, in višja je davčna morala.

Z *deseto trditvijo* (kupujem stvari ali storitve brez računa, da se izognem plačilu davka) se popolnoma strinja 6 % (63 % moških in 37 % žensk) in delno 22 % (48 % moških in 52 % žensk) anketiranih podjetnikov, ki imajo pretežno končano srednješolsko in višje- oziroma visokošolsko izobrazbo. S trditvijo se ne strinja 14 % podjetnikov (od tega 53 % moških in 47 % žensk).

Pri *enajsti trditvi* nas je zanimalo, ali anketirani podjetniki od države zahtevajo tudi tiste ugodnosti, ki jim ne pripadajo. 10 % jih zah-

SLIKA 10 Odzivi na trditev »zahtevam od države ugodnosti, ki mi ne pripadajo«

teva, četudi jim ne pripadajo, 74 % se s trditvijo strinja (delež moških in žensk je enakomerno razporejen).

Zaključek

Na podlagi izvedene ankete ugotavljamo, da je mnenje podjetnikov o davčni upravi in njenih uslužbencih v okviru zastavljenih trditev relativno slabo. Skoraj tri četrtine vprašanih meni, da je sama davčna zakonodaja zapletena, uslužbenci davčne uprave so dokaj dobro obveščeni, vendar pa niso vedno pripravljeni pomagati, niso visoko profesionalni in ne podajajo razumljivih informacij. Podjetniki od davčnega organa pričakujejo veliko mero objektivnosti, nepristranskosti in enakovrednosti, pričakujejo, da bo davčni organ deloval v njihovo korist, na enak način tolmačil predpise pri vseh zavezan- cih v vseh situacijah, da bodo postopki razumni in pošteni ter da so pravice zavezancev spoštovane, kar naj bi pozitivno vplivalo na raven davčne morale podjetnikov. Vendar pa je raziskava pokazala, da se s trditvijo v povezavi s proučitvijo dejavnika poštenost davčnega sistema ni strinjalo 54 % vprašanih podjetnikov. Pri proučitvi vpliva družbenih norm in vrednot na davčno moralo je nadalje raziskava razkrila, da je več kot polovica anketiranih podjetnikov menila, da je goljufanje pri davkih sramotno (57 %), še večji delež (61 %) se jih je opredelilo, da pri davkih ne bi goljufali, če bi se ponudila priložnost, ter da od države ne bi zahtevali ugodnosti, ki jim ne pripadajo (74 %), kar kaže na dobro razvite vrednote in družbene norme v severovzhodni Sloveniji.

Rezultate lastne raziskave smo primerjali z rezultati raziskave avtorice Filipović (2008), ki je odnos podjetnikov posameznikov do davčne morale merila v podravski regiji. V vzorec je zajela 59 % oseb moškega spola in 41 % oseb ženskega spola. Največji delež vprašanih je bil v starostni skupini med 30 in 39 let (41 %) ter med 40 in 49 let (32 %). Delež podjetnikov nad 50 let (16 %) ter med 20 in 29 let (11 %) je bil zastopan v manjšem obsegu. Podjetniki posamezniki so imeli naslednjo izobrazbeno strukturo: 8 % magisterij ali več, 40 % višja ali visoka šola, 38 % srednja šola, 7 % poklicna šola in 7 % osnovna šola. Primerjalna analiza obeh raziskav razkrije, da pri zastavljenih vpra-

šanjih in odgovorih nanje v obeh letih ni bistvenih odstopanj. V letu 2011 je manj vprašanih menilo, da je goljufanje sramotno (povprečje 3,56) glede na leto 2008 (povprečje 3,81). Prav tako v letu 2011 (povprečje 2,3; v letu 2008 povprečje 3,4) manj vprašanih meni, da goljujajo, če se jim ponudi priložnost. Približno enako število vprašanih je tudi mnenja, da kupuje stvari in storitve brez računa, da se izogne plačilu davka (povprečje 2011 je 2,77, povprečje 2008 je 2,74).

Na osnovi predstavljenih rezultatov empirične analize lahko zaključimo, da bi davčni organ Republike Slovenije moral svoje delovanje bolj usmeriti na oblikovanje sistema družbenih norm in močnejše razvijati davčne vrednote v smislu državljske dolžnosti.

Literatura

- Alm, J., in B. Torgler. 2004. »Culture Differences and Tax Morale in the United States and Europe.« Working Paper 2004-14, Center for Research in Economics, Management and the Arts, Basel.
- Alm, J., I. Sanchez in A. De Juan. 1995. »Economic and Noneconomic factors in tax compliance.« *Kyklos* 48 (1): 3–18.
- Andreoni, J., in L. Vesterlund. 2001. »Which Is the Fair Sex? Gender Differences in Altruism.« *Quarterly Journal of Economics* 116:293–312.
- Baloh, T. 2010. »Davčna morala v Republiki Sloveniji.« Diplomsko delo, Ekonomsko-poslovna fakulteta Univerze v Mariboru.
- Cummings, R. G., J. Martinez-Vazquez, M. Mckee, in B. Torgler. 2007. »Effects of Tax Morale on Tax Compliance: Experimental and Survey Evidence.« Working Paper 12, National Centre for Econometric Research, Brisbane.
- Doerrenberg, P., in A. Peichl. 2010. »Progressive Taxation and Tax Morale.« Discussion Paper 5378, Institute for the Study of Labor, Bonn.
- Eckel, C. C., in P. J. Grossman. 2001. »Chivalry and Solidarity in Ultimatum Games.« *Economic Inquiry* 39: 171–88.
- Filipović, V. 2008. »Merjenje davčne morale pri podjetnikih posameznikih v Sloveniji.« Magistrsko delo, Ekonomsko-poslovna fakulteta Univerze v Mariboru.
- Frey, B. S., in L. P. Feld. 2002. »Deterrence and Morale in Taxation: An Empirical Analysis.« CESifo Working Paper Series 760, CESifo, München.
- Heinemann, F., in M. G. Kocher. 2010. »Tax Compliance under Tax Regime Changes.« Munich Discussion Paper 2010-17, University of Munich.
- Jackson, B. R., in V. C. Milliron. 1986. »Tax Compliance Research: Findings, Problems, and Prospects.« *Journal of Accounting Literature* 5: 125–166.

- Kanniainen, V., in J. Pääkkönen. 2009. »Do the Catholic and Protestant Countries Differ by Their Tax Morale?« Discussion Paper 145, Helsinki Center of Economic Research.
- Lago-Peñas, I., in S. Lago-Peñas. 2008. »The Determinants of Tax Morale in Comparative Perspective: Evidence from a Multilevel Analysis. Working Paper 2/2008, Instituto de Estudios Fiscales, Madrid.
- Novack, J. 2008. »Rich Cheat More On Taxes, New Study Shows.« *Forbes.com*, 21. oktober. http://www.forbes.com/2008/10/21/taxes-irs-wealth-biz-beltway-cz_jn_1021beltway.html.
- Prieto, J., M. J. Sanzo, in J. Suarez-Pandiello. 2006. »Análisis económico de la actitud hacia el fraude fiscal en España.« *Hacienda Pública Española* 177: 107–128.
- Torgler, B. 2003. »Tax Morale and Institutions.« Doktorska disertacija, Universität Basel.
- Torgler, B., in F. Schneider. 2006. »What Shapes Attitudes Toward Paying Taxes? Evidence from Multicultural European Countries.« Discussion Paper 2117, Institute for the Study of Labor, Bonn.
- Veršnik, N. 2004. »Davčna morala in model davčnega zadovoljstva.« Magistrsko delo, Pravna fakulteta Univerze v Mariboru.